

Jászi Oszkár: Tíz év

Minden kritikus szemmel és tudományos lélekkel keresztül-vitt történelmi visszatekintés alkalmas arra, hogy az egyéni élet és társadalmi történés kikerülhetetlenségének hitét a napi élet szabadságillúzióival szemben bennünk megerősítse. De kétszeresen szembeszökővé válik ez a tanulság akkor, midőn ennek a visszatekintésnek tárgyai a mi legegényibb törekvéseink, elmékedéseink és gondolataink, illetőleg ezeknek hónapról-hónapra hideg, holt betűkben megmerevedett emlékei. S most, hogy a *Huszedik Század*-nak húsz kötetét átlapoztam, tisztábban, mint valaha érzem a megmásíthatatlan rend szellemének — egykor *Végzetnek* nevezték — suhogását az emberi dolgok felett. Kegyetlen és vigasztaló olvasmányok ezek az idő által deperszonifikált élmények. Egy nemzedéknek tízesztendőös társadalmi, szociológiai és politikai nyugtalansága, útkeresése, tervezgetése, szomjúsága és kultúrvágyódása — mindmegannyi legszemélyesebb, legelőbb és legizgatóbb küzdelmünk — válik itt kihűlt történeté, elhalványult életkristály, megmásíthatatlan kauzalitássá, mint valamely anorganikus kémiai vegyülés, mely száguldó molekula-mozgások, káprázatos színkeveredések és változó hőeltolódások után biztos, pontos és hideg renddé alakul ki. És a személyek — a magunk és legközelebbi munka- és bajtársaink, valamint ellenségeink és árulóink személyei — hogyan

egyre duzzadóbb áramlatában, melynek oly lelkes, oly akaró és mégis oly öntudatlan eszközei voltunk!

A *Huszedik Század* tízéves története nemcsak mint a magyar társadalomtudományi és szociálpolitikai gondolkodásnak és cselekvésnek eleven és tartalomdús időszaka érdekes, hanem korfestő erővel fog bírni a jövő történetírója kezében, aki belőle és általa megállapíthatja, hogy minő eszmékre és törekvésekre reagált legélelkenbben a XX. század kezdete magyar társadalmának legforrongóbb, legtürelmetlenebb és leginternacionálisabb töredéke.

Szociológia! Ez volt az a szó, mely szintetizálta törekvéseinket: a természettudományok diadalmas erejében való hitünket, a rájuk alapított társadalomtudományi kutatást és az ezen felépülő új népboldogító politikát a benthami igazságosság szellemében. Ez volt a célunk és Herbert Spencer az ideálunk, akinek nevével s számunkra írt levelének auspiciuma alatt kezdtünk meg működésünket. És a kitűzött célnél még világosabb volt az az ellentét, mely bennünket a régi világtól elválasztott. Irtóztunk a jogdogmatika kietlen paragrafusmagyarázataitól, a törvényszerűség gondolata nélkül kuriózumokat, genealógiákat s csatákat csépelő történetírástól, az egyre növekedő vallásos-nacionalista ideológiától s a haldokló „liberalizmusnak” tehetetlen és gyáva politikai vergődésétől. De milyen eszközökkel vívjuk ki a mi ellentétes igazainkat, minő szövetségeseket keressünk, minő kérdéseket kutassunk, minő taktikát folytassunk, minő politikát készítsünk elő a részletekben? — ezekkel a kérdésekkel alig foglalkoztunk. Fiatalok és utópisták voltunk, akik hittünk az eszmék hatalmában, a fejlődési tan bizonytalan optimizmusában, az igazság erejében, a züllött, elmaradt, régi világ gyöngeségében s mindenekfelett abban, hogy a fődolog a mi szép, egyszerű és tiszta igazságainkra megtanítani az embereket. Racionalista és korrupciógyilkos lovagok voltunk, akik nem törődve a seregek szervezésével és a muníció előkészítésével, a terep kinyomozásával és a taktika szabályaival, lenézve és megvetve a hagyományokat és évszázadok érzelmeinek erejét: büszke és magányos gerilla-harcokat folytattunk evolúciós vagy utilitarista gyémántos-hegyű lándzsáinkkal a feudalizmus és klerikalizmus évezredes lovagvára ellen. Ugyan hogyan kételkedhettünk volna győzelmünkben? Hát lehetnek-e egyszerűbb és hódítóbb igazságok a mieinknél? A széles néprétegek érdekeit akartuk felkarolni a kaszinók urai táplálása helyett, a természettudományt akartuk

fölemelni a vallási babonák füstölgő oltáira; az emberszerető, földi morált a hierarchiák megkövesült és krisztusellenes osztály-etikája helyébe és a szűklátókörű, elmaradt, dühös és vérengző nacionalizmus romjain megakartuk alkotni a művelt népek testvéri köztársaságát. Lehet-e ennél kábítóbb program és biztosabb diadal-remény? S akik látják az evolúció ragyogó végcéljait, mit törődjenek azok kis részletkérdésekkel és taktikával? Hisz soká nem habozhat úgyse a józan emberi ész, a helyesen felfogott önérdek, a mi boldogságot adó eszményeink és a mai tudatlan, nyomorgó, fázó és véres jelen között.

Ezzel a hűszesztendő hittel és bizodalommal támadtuk meg a Széll-korszakbeli Magyarországot. Helyesebben: nem is mindannyian, hanem az akkori szerkesztőségnek csak a kisebbik része. A nagyobbik rész — sok ambiciózus jogász és hivatalnok, főleg a kincses Erdélyből kikerültek — erre nem is gondolt. Az egység jóformán csak annyi volt a redakcióban, hogy mindenki elégedetlen volt az akkori közéletnek egyik vagy másik jelenségével s elmaradtnak vagy korruptnak vélte az azt intéző emberek többségét. Jól emlékszem, pl. hogy az alakuló gyűlésen az akkori első szerkesztő szelíden lemosolyogta azt az indítványomat, hogy a szemlének radikális politikát kell folytatnia. De azért együtt maradtunk, hisz konkrét, részletbe menő programmunk nem volt, a napi politikával nem foglalkoztunk s mindenkinek teljes vélemény szabadsága volt. Ezt a kissé furcsa összetételt híven mutatta a lap első két évfolyama is, melyben három áramlat jutott kifejezésre: a régi közjogi és jogdogmatikai, a szerkesztő szürke és óvatos eklekticizmusa és az evolucionista vagy racionalista radikalizmus, mely olykor-olykor hevesen tiltakozott a klerikalizmus vagy az agrarizmus előrenyomulása miatt s amennyire erőtől tellett, állandóan figyelemmel kísérte a modern szociológiai irodalom újabb jelenségeit. A szemle hatása is megfelelt eme rétegezett természetének. *Wer vieles bringt, wird machen etwas bringen.* És tényleg különböző körök rokonszenvére támaszkodhattunk. A régi jogászkodás és liberalizmus megnyerte a jogi kar progresszívebb elemeinek rokonszenvét, főleg a kolozsváriét, melynek különösen etszett a klerikáliskodó s udvari tanácsos pesti egyetemmel szembeni mérsékelt opposíciónk; a szerkesztő körének hasznos eklekticizmusa, gyakorlatias felfogása és elég ügyesen palástolt alakjai megnyerték a Tisza embereinek egy kis európaerebb frakcióját; végül az evolucionista-radikális akkord rokonszenveket

ébresztett a régi nemzedék utolsó *libre penseur* mohikánjaiban és abban a munkás, intellektuel és antiklerikális új Magyarországon, melynek bölcsője a múlt század utolsó éveiben ringott. Az időközben megalakult *Társadalomtudományi Társaság* is a dolgok ezt a differenciátlan állapotát mutatta, mert a forradalmárok kis csapata mellett úgyszólván az egész hivatalos Magyarország (Rákosi Jenőt is beleértve) résztvett megalakulásában, szervezésében. Mégis az erőknek ez a tömörítése és Pulszky Ágostnak az angol filozófián és szociológián nagyranőtt egyénisége határozottan a radikális törekvések javára volt, mert jóformán egyedül ez a szárny foglalkozott mélyebben a szociológia problémáival. De azért a régi világ, mely váltig hirdette, hogy a „szociológia nem létezik”, hogy „az pusztá svindli”, egyelőre résztvett munkáinkban, mert az ellentétek még nem voltak annyira kifejezettek s meg volt a remény a „komoly elemek” uralmának tartós biztosítására. Azonban a differenciálódás folyamata nem volt megakasztható. A magyar társadalom nagy átalakulását természetesen leghamarabb a szociológusok tábora érezte meg, úgy tudományos készültségük, mint a régi renddel való ellenszenvük miatt. Viszont bármily gyönge és erőtlén volt a radikálisok mozgalma, az csakhamar fölkelte az agrár és klerikális reakció gyűlöletét és ebben az időben kezdett a szociológia azzá a csatakiáltássá válni, aminőnek azóta is megmaradt s amelynek ez a politikai-érzelmi velejárója ismeretlen a többi nemzetek történelmében. A szociológia valóságos választóvízzé lett, mely a magyar polgári társadalmat egy progresszív és egy reakciós részre osztotta. Tudvalevőleg ez a folyamat ma is még működőben van. Természetesen elsősorban, a mi sorainkat bontotta meg, melyekben — miként a magyar társadalomban — keverten, több-kevesebb öntudatlanságban élt egymás mellett sokféle meggyőződés és világnézet. A Pikler-ügy (a keresztes ifjak lázadása tanáruk ellen, 1901.) ugyan még nem vezetett nyílt szecesszióra, de innen kezdve a konzervatív vagy reakciós érzelmű körök kezdték magukat távol tartani a szemléstől és törekvéseinktől s egy-egy cikk nyomában, mely társadalmi vagy politikai viszonyainkat élesebben kritizálta, nagyon heves indignáció keletkezett az ő részükről, mely a szerkesztőség hivatalban lévő vagy karrierüket féltő tagjait komolyan nyugtalanította, úgy hogy ingerült összeszólalkozások nem voltak ritkák. A hivatalos világ magatartása ennél fogva egyre bizalmatlanabb, sőt gyűlölködő lett velünk szemben, mivel tisz-

táiban látó képviselői fölismerték a veszélyt, mely mozgalmunkban rejlett: először történt meg a 48-as átalakulások óta hogy a magyar ideológoknak egy nagyobb és szervezett csoportja nyíltan szakított a hivatalos, nemesi állambölcselet és publicisztika összes hagyományaival és azokkal szemben a szigorú kritika álláspontjára lépett az elnyomott néposztályok érdekében, a modern szociológia tudományos fegyvertárának felhasználásával. De nyílt szakadásra még mindig nem került a dolog, annál kevésbé, mivel a régi liberális türelmesség tradíciói még éltek, úgyanyira, hogy Andrassy Gyula gróf Pulszky Ágost halála után elfogadta a *Társadalomtudományi Társaság* elnökségét (1902.) s megnyitó beszédében lándzsát tört a tudomány teljes szabadsága mellett. (Kortörténelmi szempontból érdekes, hogy Andrassy meghívásához a *Huszedik Század* radikális elemei csak hosszas kapacitálás után járultak hozzá.) Andrassynak inkább névleges, mint tényleges elnöksége alatt egyre jobban erősödött a tudományos és politikai radikalizmus szelleme, melyet a Somló-ügy a nagyváradi jogakadémia tanári kara társuk elmozdítását kérte vallástalan és „hazafiatlan” tanai miatt, 1903.) izgalmai csak növeltek. A spencerizmus mindinkább háttérbe szorult és a gyakorlati szocializmus, valamint tudományos elmélete a történelmi materializmus mind intenzívebben foglalkoztatta az elméket, úgyanyira, hogy az első szerkesztő színtelen opportunizmusa egyre hevesebb támadásoknak volt kitéve, melyek őt 1904-ben végleges visszavonulásra bírták. Innen kezdve a *Huszedik Század*, Wildner Ödön lelkes és finomérzékű szerkesztésében, kifejezett ellentétbe jutott a hivatalos társadalomtudománnyal és politikával; az óvatosabb vagy konzervatív hajlandóságú elemek egymásután vonultak ki a szerkesztőségéből, hogy új harcos és intranzigens személyiségeknek adjanak tért. Ez az egységesebb közszellem pezsgő életet teremtett úgy a Szemlében, mint a Társaságban. *A társadalmi fejlődés irányairól* tartott vitaciklus óriási közönség jelenlétében folyt le, melyet a mai középiskolai rendszer beható megvitatása követett nem kisebb érdeklődés mellett. De tiszta elméleti kutatások és eszmecserék is nagy figyelmet ébresztettek. A szociológia újabb irányai beható „megbeszélésre találtak; a külföldi irodalom ismertetése egyre szélesebb körű lett”; az európai és a magyar történelmi múlt iránti érdeklődés megnövekedett s merész hangok emelkedtek a hivatalos történetírás és közjogi magyarázás előítéletei és

falláciái ellen. A spencerizmus keskeny folyója így a szociológia tengerébe vezetett el, melyben a legkülönbözőbb áramlatok kerültek egymás mellé és egymással szemben: teleológusok, organicisták, marxisták, a kollektív lélektan jelenségeinek kutatói, a darwinizmus és átöröklés törvényeinek a társadalomban alkalmazói, a célszerűségi elv nyomozói stb. stb. Összehasonlítva az első három évfolyamot az utána következő hárommal, lehetetlen észre nem venni azt a nagy és örvendetes változást, mely végbe ment: törekvéseink elvi egységbe jutottak, de a progresszív világnézeten belül minden irány képviselőre talált a liberalizmustól az anarchizmusig; a külföldi irodalom ismerete gondosabb lett; az írók tudása kimélyült, szemük kritikusabb lett; a gazdasági szempont mérlegelése előtérbe nyomult. Ha az első három év a spencerizmust uralta, a második három a marxizmushoz jutott közelebb: a gazdasági érdekek és az osztályharc-szemponatok legnagyobb mértékben foglalták le érdeklődésünket. De még mindig az utópiák kéklő vizein jártunk; gyönyörű színes elméletek pillangói után szaladtunk s nagy részvégtelenséggel néztük a körülöttünk elterülő zsiros és szomorú magyar életet. Minden gondolatunk Nyugat felé fordult: onnan vártuk nemcsak az elméleti fáklyagyujtást, hanem a gyakorlati kezdeményezéseket is. Úgy éreztük, hogy *ex occidente lux!* és nem kételkedtünk benne, hogy a rövid idő múlva diadalmas szocializmus *tabula rasa*-t csinálva feudális állapotainkból egyszerre fog átvezetni bennünket a kommunista gazdálkodást folytató művelt népeknek gazdag, kulturás és szabad testvéri szövetségébe.

Azonban úgy az élet, mint a tudomány fejleményei csakhamar megzavarták romantikus illúzióinkat. Éles és határozott elvi ellentétek hangzottak fel a szocializmus soraiból: a revizionizmus, az antimilitarizmus és a szindikalizmus új tényekét és új hipotéziseket dobtak a világba. A parlamenti szocialista csoportoknak organikus képtelensége a kapitalista rend átalakítására világossá lett; ellenben a régi világ sokkal erősebbnek és szívósabbnak bizonyult, mint hittük volna. Felismertük a kapitalizmus sajátképeni erőin kívül merőben feudális maradványoknak: az egyháznak és a latifundiumoknak szörnyűséges hatalmát. És a várt *Zusammenbruch*-nak semmi nyoma. Ellenkezőleg a kapitalista fejlődés megújult erővel haladt előre; az imperialisztikus-militarisztikus német politika győzedelmeskedett; az angol munkások

és liberálisok szövetsége egyre szorosabb lett s a francia anti-klerikális többség szocialista színezetet nyert. És nemzetközi, inkább diplomáciai egysége mellett nyilvánvalókká váltak a munkásmozgalmaknak országonként különböző nevezetes eltérései. Káprázó szemünk előtt egyre színesebben bontakozott ki a társadalmi valóság rendkívüli bonyolultsága. Az egymással küzdő erők sokszoros rétegezettsége, melyek sehogysem akartak beilleszkedni a szimplista formulákba. A hazafiság válsága Franciaországban mélyreható erkölcsi krízis jellegét öltötte s Európa eme legegységesebb nemzeti államának izgalmi arra késztettek bennünket, hogy a hazafiságról és az internacionalizmusról átvett egyszerű logikai dedukciókat revízió tárgyává tegyük a történelmi tények világosságánál.

Ugyanilyen irányba tereltek az elméleti szociológia újabb kutatásai is. Az egységesítő alapelvek mellett mindjobban éreztük, hogy hiányzik a kutató számára a ténybeli összefüggéseknek azaz érckészlete, mely nélkül dedukcióink és általánosításaink a levegőben lógnak. S látva azt a rendkívül pontos, szinte mikroszkopikus munkát, melyet a történelmi fejlődés egyes kisebb szakát, avagy egy-egy intézményt illetően a külföldön elvégeztek s melyek váratlan összefüggésekbe engedtek bepillantást: megdöbbenve láttuk, hogy azt az élő magyar társadalmat, mely a mi elmélkedéseinknek és cselekvéseinknek tulajdonképeni tárgya, sokkal kevésbé ismerjük, mint a külföldet vagy akár egy csomó vad törzs állami és társadalmi berendezéseit.

S mindenekfelett ugyanebbe az irányba mutattak azok a tapasztalatok, melyeket magából ebből a magyar életből merítettünk. A parlament megbénulása, az egyre kiélezettebb alkotmányválság, az értelmetlen jelszavak féktelen demagógiája, a régi generáció erkölcsi és politikai értékeinek felborulása, a parlamenti reform programjának első fölmerülése, a politikai erő-tényezőkkel való közvetlenebb érintkezéseink, az *általános, titkos választójog ligája* körül szerzett benyomásaink és tapasztalataink, a magyar vidékkel s a magyar társadalom különböző rétegeinek gondolkozásmódjával való behatóbb megismerkedésünk annak fölismerését eredményezte, hogy olyan mérnökökhöz vagyunk hasonlatosak, kik a talajviszonyok kellő ismerete nélkül akarvának vízszabályozó terveket készíteni. Átláttuk, hogy a legszebb eszme is életképtelen, ha az nem képes az egyes társadalmi csoportok és osztályoknak nemcsak érdekeit szintetizálni hanem ama helyzeti, sőt merőben ideológiai energiákat is, melye-

ket a történelmi fejlődésnek ma már elfeledett vagy rejtettebb rugói hoztak létre.

Eme háromirányú benyomások és tapasztalatok hatása alatt fölfedeztük Magyarországot. És ez a fölfedezés megremeg-tette úgy tudományos, mint politikai lelkesedésünket. Az érdekesebbnél érdekesebb történelmi, faji, etnográfiai, gazdasági és vallási problémák egész sora tűnt fel ámuló szemeink előtt, melyeknek felkutatása s megfejtése első sorban a mi feladatunk a nemzetközi munkamegosztásban. És ezek a sajátos tudományos problémák a politikai cselekvés útjaiba is mélyen bevilágítottak. Egyre jobban éreztük, hogy ki kell dolgoznunk Magyarorszag anatómiáját és fiziológiáját, mert csak ezen az alapon javasolhatunk tudományos politikát, vagyis olyant, mely nem utópia, hanem élő valóság. Sőt tovább kell mennünk s meg kell ismer-nünk ennek az országnak pontos fejlődéstörténetét, melyet úgy elétktelenített és meghamisított a nemesi osztályuralom és az annak érdekeit szolgáló prókátoroskodás.

És mohón fogtunk hozzá ehhez a munkához s csakhamar meggyőződünk róla, hogy ma még itt Magyarországon nemcsak mennyiségileg, de minőségileg is más erők dolgoznak, mint a külföldön; hogy a mi legközelebbi szükségszerű — mert egyedül lehetséges — feladatunk nem a szocializmus világrendjének megvalósítása, hanem a magyar jogállam és ipari kapitalizmus alapjainak a lerakása; hogy oly országban, melyben ez az ipari kapitalizmus *quantité négligeable*, az ipari szocializmus sem lehet a fejlődésnek egyedüli vagy akár legfontosabb tényezője; hogy kulturális elmaradottságunk, mely a mi legkínosabb fájdalmunk, nem egyes emberek gonoszságán vagy ostobaságán múlik, hanem mélyen fekvő gazdasági és társadalmi okokban gyökerezik.

Es ezeken a nyomokon elindulva, egy egész csomó kérdést világosítottunk meg, melyek eddigelé a magyar publicisztika ne-nyúlj-hozzám virágai voltak: választójogrendszerünk avult és korrupt anakronizmusát; a közös vámterület mélyén lappangó osztályuralmi szempontokat; a parasztkérdést, mint a jövő magyar politika tulajdonképeni gerincét; a vármegyei nemesi klikkuralom korrupt tehetetlenségét; a mesterségesen nagyra-nevelt nemzetiségi mumust, mely az oligarchikus tendenciáknak legjobb takaróleple; a nagybirtok uralmának történelmi előzményeit és gazdasági s kulturális következményeit; a mezőgazdasági nagy- és kisüzemeknek egymáshoz való viszonyát; egyes vidékeink speciális kulturális és gazdasági természetét stb. stb.

Eme munkánk közepette azután végleg kitört a feudális és klerikális köröknek régóta lappangó viharja ellenünk. Andrassy visszalépésére (1906.) mint egy adott jelre, régi ellenségeink egy néhány renegáttal szövetkezve mindent elkövettek megfojtásunkra: az előkelő férfiak kivonultak a Társaságból, a kormányrajtó heteken át hazaárulókként üldözött bennünket és a hivatalos tudomány bojkott alá vett. Mindez azonban csak befejezése volt annak a jótékony tisztulási folyamatnak, mely munkánk kezdete óta kísérte sorainkat. A régi elvtelen keveredésnek vége: szint kell vallani a magyar közélet minden munkásának.

* * *

Innen kezdve azután belső ellenségektől nem zavarva, a Pikler Gyula széleslátókörű vezérlete alatt, mehettünk előre a megkezdett úton azzal az erkölcsi erővel, melyet csak a törekvések egysége és az a tudat nyújthat, hogy fölégettük magunk mögött a hidakat. Ellenségeink azt szokták mondani, hogy ettől az időponttól kezdve a politika kiszorította nálunk a tudományt, nyilván arra célozva, hogy az agitatórius, tanító, szervező munka még inkább elfoglalta erőinket, mint azelőtt. (Társadalomtudományi Köröket, Szabad Iskolákat alapítottunk országsszerte. Előadásokat tartottunk a fővárosban és a vidéken.) Ez igaz is, de azért a Szemle tisztán tudományos mérlege nem rosszabbodott, sőt úgy hisszük, javult az utolsó négy év alatt. Munkatársaink köre tágult és munkamegosztásunk fejlettebb lett. Nem mi mondjuk, ellenségeink állapították meg, hogy fárasztó szervező és propagandisztikus működésünk mellett a *Huszadik Század*-ban sokkal több új eszmével, tannal, irányzattal ismerkedett meg a magyar közönség, mint összes többi ily irányú szemléinkből együttvéve.

Nem akar ez dicsekvés lenni, mert senki nem találhatja soványabbnak ezt az eredményt, mint mi, s nem ismerheti jobban munkánk számos és olykor kétségbeejtő fogyatékoságát, mint mi. De a tízéves korszak befejezésénél le kell zárni a mérleget, hogy a jövő céljait kitűzhessük.

Nyilvánvaló, hogy munkánknak továbbra is három irányban kell folytania:

Mindenekelőtt ápolnunk kell a tiszta tudományt, a külföld társadalomtudományi irodalmával való minél élénkebb összeköttetésünket, mert csakis az egyetemes, nemzetközi, minden gyakorlati céltól ment tudományosság szelleme óvhat meg kicsinyes és sekélyes álproblémáktól s lehet iránytűnk a részletkutatások tengerén.

Azután népszerűsíteniük kell a tudomány eredményeit, hogy az ne a kiváltságoltak luxuscikke legyen, hanem egyre több ember éltető szellemi levegője.

Végül tovább kell vizsgálnunk az európai kutatás módszereivel a magyar múltat és a magyar jelent, hogy ezen tanulságok fényében egyre inkább képesek legyünk a magyar jövő kinyomozására és előkészítésére. Meg kell írunk Magyarország igazi történelmét, mely ép oly kevésbé bókol a hatalmasoknak, mint a népnek, mely egyaránt megállapítja és értékeli a háború és a kultúra kettős folyamának eredményeit. Hogy tudjuk, mi honnan jön és hova tendál? És meg kell ismernünk a mai Magyarország gazdasági, kulturális és lelki életének minden porcikáját. Mert csak így számíthatjuk ki a jövő kiépítéséhez rendelkezésre álló erőket és azok irányát. De még fokozottabb figyelemmel és érdeklődéssel kell szemünket Nyugat felé irányítani. Hisz onnan kapjuk ezer év óta minden célkitűzésünket, eszményünket és reménységünket.

Persze ez a széles program ma még utópia és utópia maradna is, ha a mi szűk anyagi és szellemi erőinkhez volna mérve. De az általános választójog Magyarországnak felújult kultúrélete épúgy megfogja oldani ezt a feladatot, mint ahogyan a nagy nyugati demokráciák többé-kevésbé már megoldották.

